گێچەڵی ئەلکترۆنی...

کاتێک وێنەیەک ژیانی مرۆڤێک دەشێوێنێت

■ نەوژین، ئاسۆ وەهاب*

«هاوڕێیانم، پێویست ناکات خۆمتان پێبناسێنم، چونکە هاوپۆلی یەکین، بەڵام پێویستە بزانن من کچێکی ١٣ ساڵانم، لە چرکەساتێکدا هەڵبژاردنێکی هەڵەی لە ڕۆژێکی هەڵەدا کرد، بەڵام هەتا ئەبەد باجی دەدەم. من لە بەردەمتانا شەرمەزارم و داوای لێبوردن دەکەم، نەک تەنها لەبەر خۆم، بەڵکو لەبەر خێزان و هاوڕێ و هەمو خۆشەویستانم».

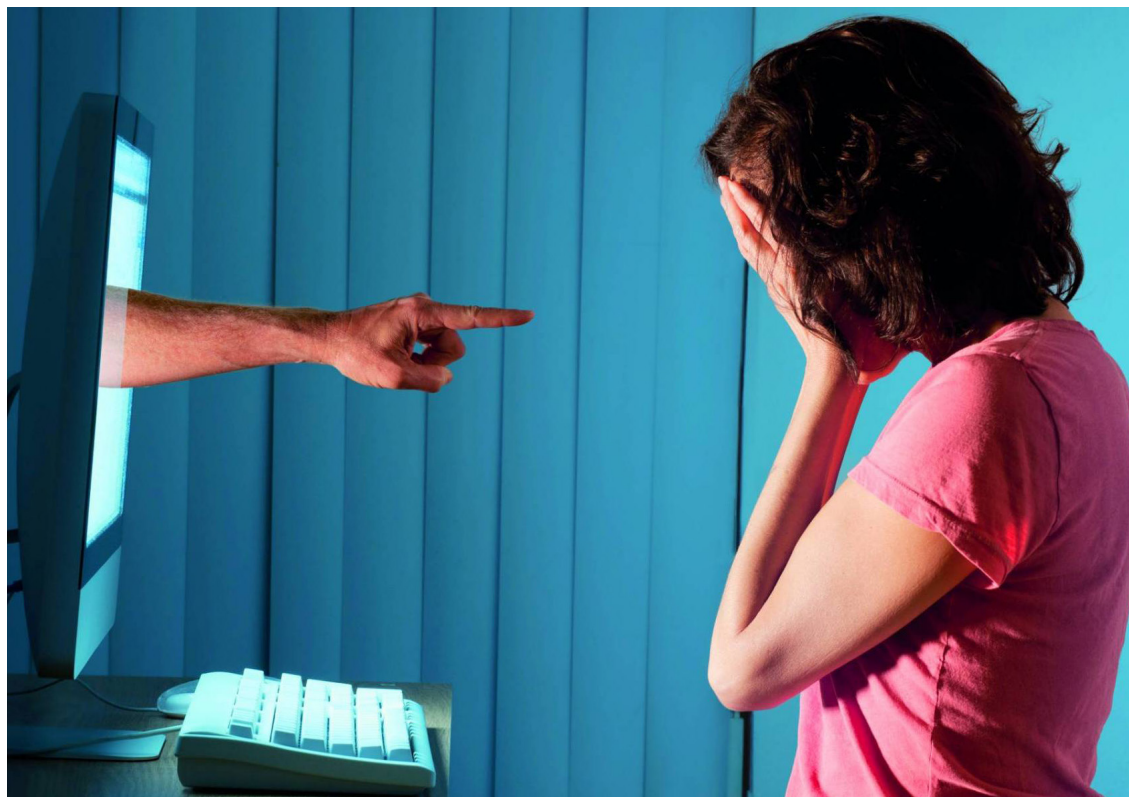

ئایا تەکنەلۆژیا بەرپرسیارە یان بەکارهێنەر؟

ئەمە وشەکانی ئەو کچە ١٣ ساڵە ئەمریکییە بو کە چیرۆکەکەی لە ڕۆژنامەی (نیویۆرک تایمز) بڵاوبوەتەوە، باوەڕی بەوە نەدەکرت کە دەستداگرتن لەسەر دوگمەی مۆبایلەکەی تا هەتاهەتایە ژیانی دەگۆڕێت، بڕیارێکی هەڵە لەساتەوەختێکی هەڵە باجی خۆی دەبێت، ئەو تەنها مەبەستی بو سەرنجی هاوڕێ کوڕە هاوپۆلییەکەی رابکێشێت، بەڵام هەڵکردنی با بەو ئاڕاستەیە نەبو کە ئەو دەیخواست.

لەناو ژوری نوستنییەوە بە ڕوتی وێنەیەکی بۆ هاوپۆلییە کوڕەکەی نارد تا سەرنجی رابکێشێت، بەڵام ئەو بایەخی پێینەدا و بۆ هاوڕێیەکی تری نارد، ئاسایی وێنە وەک ئاگردانی جاڕە، هەر زو چەند وشەیەکی بەبەرنامەیەکی سەر مۆبایل بۆ وێنەکە زیادکرد و بۆ لیستی هەمو ئەو هاوڕێیانەی لە ناو مۆبایلەکەی بون ناردی و نامەکە بریتیی بو: «بۆ هەمو ئەوانەی ئەم وێنەیەیان پێدەگات، ئەگەر هەستدەکەن خاوەنی ئەم وێنەیە بەڕێز نییە، ئەوا بینێرن بۆ هاوڕێیەکانتان تا ڕاستی خاوەن وێنەکە بزانن». خەیاڵ بکە لەگەڵ داگرتنی دوگمەی بنێرە لەسەر مۆبایلەکە چەند کەس وێنەکەیان پێدەگات (ئەمە پێی دەگوترێت تەکنیکی میشی ئەلکترۆنی) لەکاتی بڵاوکردنەوە.

لەگەڵ داگرتنی دوگمەی بنێرە ژیانی ئەو کچە تەواو گۆڕا.

ئەم جۆرەی گێچەڵی بە ئینگلیزی پێیدەوترێت Sexting کە دەتوانین پێی بێژین وروژاندن یان وروژاندنی دەقی ئەلکترۆنی، دەزانم یەکەمجارە ئەمە دەبیستن، بەڵام بۆ زانین ئەمە دیاردەیە لەسەر ئینتەرنێت و ڕۆژانە لەهەمو دونیادا روودەدات، بریتییە لە ناردنی نامەیەک یان وێنەیەک یان ڤیدیۆیەکی وروژێنەر یان روت کە بەکارهێنەران بۆ یەکتری دەنێرن، مەترسی ئەم بابەتە لەوەدا نییە کە وروژێنەرو نائاکارین، بگرە لەوەیە ئەو کەسانەی لەناو وێنە و ڤیدیۆکانن دەردەکەون کەسانێکن لەگەڵمان دەژین، ئەمەش ئاسەوارەکانی زیاتر دەکات لە ڕوی دەرونی و کۆمەڵایەتییەوە.

وروژاندن یان وروژاندنی ئەلکترۆنی، لەوانەیە بە وێنەیەکی ئاسایی ئەنجام بدرێت کە تیایدا هیچ ڕوبەڕێکی جەستە روت نییە، بەڵام هاوپێچە تێکستێکی وروژێنەر، یان ئیمۆجینێک کە تەواوی مانای وێنەکە لەباری ئاساییەوە دەگۆڕێت بۆ باری وروژاندن.

لێرەدا پرسیاری گرنگ ئەوەیە، ئایا ئەو کچەی وێنەکەی ناردوە قوربانییە یان بەرپرسیار لە تاوانەکەی؟ بۆچی ئەم دیاردەیە ڕۆژانە بە ئاشکرا یان نهێنی ڕوددەدات لەناو هەمو کۆمەڵگەکان؟ ئایا تەکنەلۆژیا بەرپرسیارە یان بەکارهێنەر؟ بەڕای بەندە، کچی ناو چیرۆکەکە هەم قوربانییە و هەم بەرپرسیار، قوربانییە بەهۆی کەمی هوشیاری و نەبونی پەروەردی دیجیتاڵی و کەناڵی هوشیارکردنەوە لەم بارەیەوە و لەهەموی گرنگتر کەمی بایەخدان پێی چ لەلایەن خێزانییەوە یان لە لایەن دەوروبەرەکەی. بەرپرسیارە بەوەی زانیاری و ژیانی تایبەتی خۆی لە واقیعەوە گواستوەتەوە بۆ واقیعی گریمانەیی و متمانەکردن بەکەسانێک کە باش نایانناسێت لە ژیانی واقعیدا. هەروەها مرۆڤ خۆی بڕیار لە شێوازی بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا دەدات نەک خودی تەکنەلۆژیا؟ بەڵام پرسیاری گرنگ ئەوەیەو دەخوازم وتوێژی لەبارەوە بکەین:

ئەگەر ئەو کچە کوڕێک بوایا، ئایا کۆمەڵگە بە هەمان شێوە مامەڵەی لەگەڵ دەکرد؟ ئەو ناوەڕۆکە کامەیە کە دەتوانرێت لەژێر ناونیشانی Sexting دابنێین؟ چۆن بتوانین ڕوبەڕوی ئەم دیاردە شاراوەیە ببینەوە تا قوربانی لێنەکەوێتەوە؟

* ڕاهێنەر لە بواری سۆسیال میدیا و ئاسایشی ئەلیکترۆنی

ترس لە دادگا ژنهێنانی دووەمی کەمکردوەتەوە

■ نەوژین، دیمەن ئیسماعیل

(سورەیا) ژنێکی تەمەن سەرو ٣٠ ساڵانی دانیشتوی گەرمیانە، زۆرکات ڕوبەڕوی شەڕ و ناژاوە دەبێت لەگەڵ هاوسەرەکەی، هۆکارەکەیشی بەدحاڵی بون نییە، بەڵکو ئەوەیە هاوسەرەکەی دەیەوێت ژنی دیکە بهێنێت و بۆ ئەمەش پێویستی بە ڕازیی بونی هەیە، بەڵام ئەو بەم کارە ڕازیی نیە و واژوی ڕەزامەندبونی بۆ ناکات.

ئەگەر هەتا پێش ١٠ ساڵ لە ئێستا هاوسەری (سورەیا) بیویستایە ژنی دووەم بهێنێت، ئەوا ڕێکارەکان ئەوەندە قورس نەبون و دەیتوانی ئەوکارە بکات، بەڵام پاش هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی لە هەرێم، هێنانی ژنی دووەم لەلایەن پیاوانەوە ئەوەندە قورس کراوە، کە گەیشتوەتە ئاستی مەحاڵ.

ئەم گۆڕانکاریانەی کەلە یاساکەدا کراوە و ئەو مەرجە زۆر و سەختانەی دانراوە بۆ هێنانی ژنی دووەم، وایکردوە ڕێژەی هێنانی ژنی دووەم بەشێوەیەکی بەرچاو کەم بکات، ئەگەرچی پیاوان توانیویانە فێڵ و ڕێگای دیکە بدۆزنەوە بۆ هێنانی ژنی دووەم، لە نمونەی ڕوکردنە دادگاکانی عێراق.

بە پێی ئامارێکی ئەنجومەنی دادوەریی هەرێم کە دەست (نەوژین) کەوتوە و لە ساڵی٢٠١٧ دا بڵاو بوەتەوە، ٢٤٥ حاڵەتی مارەبڕینی ژنی دووەم لە پارێزگاکانی هەرێم تۆمار کراوە، بەڵام بە پێی ئاماری هەمان ئەنجومەن، لە ٢٠١٨دا ڕێژەکە دابەزیوە بۆ ٨٩ حاڵەت.

بە پێی هەموارکردنی یاسای باری کەسێتی لە ساڵی ٢٠١١دا، نابێت هاوسەرگیریی ژنێک زیاتر بێت مەگەر بە ڕێگەپێدانی دادوەر نەبێت و دەبێت ڕێگەپێدانیشی ئەم مەرجانەی تێدا بێت، وەک: لە بەردەم دادگا ڕەزامەندیی ژنی یەکەم وەربگیرێت لەسەر هێنانی ژنی دووەم، توشبونی ژنی یەکەم بە نەخۆشییەکی درێژخایەنی سەلمێندراو کە ڕێگە لە کاری سەرجێیی بگرێت و ئومێدی چاکبونەوەی نەبێت یاخود توانای منالبونی نەبێت.

لە بەشێکی تری مەرجەکانی یاسەکەدا هاتوە: ئەو پیاوەی لە ژنێک زیاتر دێنێت توانای دارایی وای هەبێت کە بەشی بەڕێوەبردنی هەردو ژنەکەی بکات و بە یەکگە بیسەلمێنێت و جەختیش لەوە کراوەتەوە کە نابێت ژنی یەکەم لە کاتی گرێبەندی هاوسەرگیری مەرجی دانابێت کە هەوێی بەسەر نەهێنێت.

هەر بە پێی هەمان هەموارکردن، هەر پیاوێک گرێبەندی هاوسەرگیریی بۆ زیاتر لە ژنێک بە پێچەوانەی هەر یەک لە مەرجەکانی ماددەی دوەمی یاساکەوە ئەنجام بدات، بۆ ماوەیەک زیندانی دەکرێت کە لە شەش مانگ کەمتر نەبێت و لە ساڵێک زیاتر نەبێت و سزاش دەدرێت بە بڕی ١٠ ملیۆن دینار.

پارێزەرێک پێیوایە ئەم ڕێوشوێنە یاساییانە، ڕۆڵیان هەبوە لە کەمبونەوەی حاڵەتەکانی هێنانی ژنی دووەم.

عەلی گردەسۆری، بۆ (نەوژین) وتی: «دانانی مەرجی قورس لەسەر پیاوان بوەتە ڕێگر و بەربەست لە هێنانی ژنی دووەم، چونکە بە پێی خاڵەکانی ماددەی دوەمی یاسای باری کەسی کەم پیاو هەیە بتوانێت ئەو مەرجانە جێبەجێ بکات کە ئەمەش وایکردوە هێنانی ژنی دووەم لە هەرێم تاڕادەیەکی زۆر قەدەغە بکرێت».

ئەم قەدەغەکردنە لەلای هەندێک والێکدراوەتەوە کە دژ وەستانەوەی بنەما شەرعیەکانی ئاینی ئیسلامە، بەڵام بەوتەی مامۆستایەکی ئاینی، فرەژنی نە واجبە و نە سونەت.

د. مەحمود زمناکۆیی، مامۆستای ئاینی، بۆ (نەوژین) وتی: «هێنانی ژنی دووەم لە قورئاندا نەهاتوە بڵێ فەرزە و لە سوننەتیش وا نەهاتوە بڵێ بیکەن، بەڵام ڕێگە دراوە پیاو لە ژنێک زیاتر بێنێت لە هەمان کاتیشدا کۆمەڵێک مەرج داندراوە بۆ پیاوان کاتێک ژنێکی تر دێنێت دەبێت عەدالەتی بکات لەسەر سەرجێییکردن و دابینکردنی بژێوی ژیان».

وتیشی: «ئیسلام کە ڕێگەی داوە فرەژنی هەبێت بۆ کۆمەڵێک هۆکارە لەوانە گەر ژمارەی ئافرەت زیاتر بو لە پیاوان، گەر ئافرەتێک کەسی نەبو پەنای بدات پیاوێک بیخوازێت و خزمەتی ئافرەتەکە بکات و لە زۆر مەترسی دوری بخاتەوە».

بەڵام پرسیار ئەوەیە: پیاوان کە ژنی دووەم دەهێنن، بۆ ئەوەیە ئافرەتێک لە مەترسی دور بخەنەوە یاخود پرکردنەوەی حەزیی کەسییە؟

ئەمەل جەلال، ئەندامی باڵای ئەنجومەنی کاروباری خانمان، بە تەواوی دژی ئەو بۆچونەیە کە فرەژنی وەکو چارەسەر دەبینێت.

وتی: فرەژنی ناتوانێت چارەسەری کێشەکانی ژنان بکات لەوەی کە هەمو ئافرەتێک کە تا ئێستا شویان نەکردوە بتوانن بەو جۆرە شو بکەن.

وتیشی: « زۆرێک لەو پیاوانەی کە پێشتر ژنی دوەمیان هێناوە لە دوای ماوەیەکی کەم شکستیان هێناوە و ژنی دووەم چوەتەوە ماڵی باوکی، هەروەک زۆربەی ئەوانەی ژنی دوەمیان هێناوە ژنی یەکەم پشتگوێ دەخەن و جاری واش هەیە دەیچەوسێننەوە».